

Prof. Dr. Josef Opatrný
Středisko ibero-amerických studií
FF UK

Oponentský posudek doktorské disertace

Karel Staněk, *Portugalský pokus o kolonizaci Šrí Lanky (1580-1630)*, 188 str. rukopisu

Doktorand se ve své disertaci zabývá neúspěšným portugalským pokusem o kolonizaci Cejlonu na přelomu šestnáctého a sedmnáctého století, přičemž sleduje tuto problematiku v její dimenzi vojenské, hospodářské, vnitropolitické politické i zahraničně politické. Činí tak na základě studia archivního materiálu, vydaných pramenů a obsáhlé sekundární literatury. Řeší celý komplex otázek, které se snaží zkoumat v jejich širokých souvislostech. Zajímá jej struktura domorodých pospolitostí na ostrově, jejich ekonomické aktivity, charakter politické moci i vztahy domorodých vládců s reprezentací portugalské koruny v regionu v podobě jednání, dohod či válečných střetnutí, na druhé straně sleduje politiku evropských mocností, právní rámec portugalské zámořské expanze, či nároky na kvalitu lodí na trasách mezi Evropou, Amerikou a Asií. Každý z uvedených problémů by mohl být sám předmětem zkoumání v rámci samostatných disertací. Není proto divu, že se Staněk někde nevyhne zjednodušení, popř. volí formulace svádějící k nepřesným závěrům. Z jeho textu by se tak např. mohlo zdát, že plavba na Atlantiku byla v šestnáctém či sedmnáctém století naprosto rutinní záležitostí a pouze trasa z Evropy do Orientu prověřovala kvality lodí, kormidelníků i posádek (srov. str. 152). Tak tomu ovšem nebylo a také plavba mezi Evropou a Amerikou přinášela řadu vážných problémů, vůbec nemluvě přirozeně o manilských galeonách (k problematice mořeplavby v tomto období srov. klasickou práci Samuela Eliota Morisona, *European Discovery of America, I-II*, New York 1971-1974).

Autor opakovaně zmiňuje specifickou situaci portugalského království v inkriminované době, kdy usedali na portugalský trůn monarchové španělské vládnoucí dynastie. První z nich Filip II. jako syn portugalské princezny a jejího královského (a císařského) manžela Karla. Protože však nebyl Filip jediným uchazečem o dědičný titul portugalského panovníka a v samotném Portugalsku existovala vlivná skupina politické elity odmítající jeho nárok, byl král nucen uzavřít s portugalskými stavy dohodu, která jim poskytovala značný vliv na výkon moci v zemi. V záležitostech Portugalska a jeho zámořské říše musel respektovat doporučení Portugalské rady (jejím členem se mohl stát jen rodilý Portugalec) a nebyl tak při rozhodování takovým suverénem jako na trůnu španělském. Sám Filip II. potom vládl v Portugalsku pouze do roku 1598, kdy ho vystřídal jeho syn Filip III. Z tohoto důvodu to nemohl být Filip II., který v „roce 1605 přikázal všem [cizincům], kteří tam již pobývali, aby portugalské državy

opustili.” (str. 150) Vytvoření španělsko-portugalské personální unie mělo přes skutečnost uvedenou výše důsledky i pro portugalskou koloniální politiku. Otevření španělských kolonií Portugalcům mohlo mít vliv na slábnoucí příliv Portugalců do jeho asijských kolonií a vliv zcela bezpečně mělo na množství a kvalitu portugalských lodí na “indické trase”. Katastrofa španělské flotily u anglických břehů v roce 1588 nejenže skoncovala s výjimečnou španělskou pozicí na světových mořích, ale nenasycená poptávka po lodích na “carrera de Indias” otevřela portugalským plavidlům cestu na španělské zámořské trasy. Stalo se tak ve stejné době, kdy postavení Španělska v Americe začaly ohrožovat další evropské mocnosti, Anglie, Francie a zejména Nizozemí, jemuž ve svém textu věnuje Staněk značnou pozornost. Poté co zmiňoval zájmy Nizozemců na západní hemisféře a v Africe a v Americe (když píše o Americe, neuvádí ovšem Surinam, jehož hranice byly až do druhé poloviny sedmáctého století předmětem jednání s Angličany) soustředil se na nizozemskou politiku na Cejlonu. Ta nepochybně přispěla k neúspěchu portugalského plánu na kolonizaci ostrova a překvapuje tedy, že Staněk tento faktor neuvádí v závěru, kde příčiny nezdaru shrnul do čtyř bodů, viz str. 166 (v resumé přitom ovšem uvádí bodů pět - str. 186).

Co se pak týče technické stránky textu, patří autor těm, kdož věnovali patřičnou pozornost jazykové stránce své práce. Ani on se ovšem nevyvaroval občas výrazů z obecné češtiny. Jen namátkou přitom uvádím obraty “mohli ji předběhnout Angličané” (str. 152), “tam s podobným přístupem nepochodili ani Portugalci” (str. 156) či “si byli ... na hony vzdálení” (str. 167). Jist si pak nejsem u výrazu “severovýchodní průjezd”, volil bych zde spíš obrat “průjezd severovýchodní trasou” (str. 152).

V bibliografické části bych upřednostňoval klasické členění (archivní prameny, publikované prameny, sekundární literatura (zde eventuálně uvést zvláště monografie a časopisecké studie) a internetové zdroje. Termín “odborná literatura” použitý autorem (str. 172) považuji na nešťastně zvolený, s jakou jinou literaturu než odbornou by bylo v disertaci možné pracovat.

Žádná z poznámek, které jsem formuloval výše, není přirozeně takové rázu, že by zpochybňovala práci jako celek. Disertaci považuji za zajímavou a přínosnou, autor se snaží o neotřelý pohled na problematiku, jíž nelze v žádném případě považovat za okrajovou a usiluje o prezentaci svých názorů kultivovaným jazykem. Jeho závěry ukazující schopnost kritického myšlení a formování vlastních fundovaných myšlenek zní přesvědčivě. Text proto jednoznačně doporučuji k obhajobě.

V Praze, 29. července 2014.

Prof. Dr. Josef Opatrný

